

Akbar ZAMONOV,

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti "Tarix" kafedrasini mudiri, PhD, professor

E-mail: a.zamonov@kiut.uz

TDPU universiteti dotsenti, t.f.d G.Taniyeva taqrizi asosida.

SHAYBANI ABDULLAKHAN IBN ISKANDARKHAN AND HIS GENEALOGY

Annotation

The article, based on sources, examines the birth, personality, genealogy, and dynastic chain before Genghis Khan of the major representative of the Shaybanid dynasty, Abdullakhan ibn Iskanderkhan, who ruled in Turan. Also, representatives of the dynasty from Abulkhairkhan to Abdullakhan are briefly described. An analysis of the material about his mother, wife and only son Abdulmuminkhan was made.

Key words: Sheybanids, dynasty, Abdullakhan ibn Iskanderkhan, Abulkhairkhan, pedigree, Chingizkhan, Jochi, Janibek Sultan, son, father, birth, Bukhara, Transoxiana, Sultan, Abdulmuminkhan.

ШАЙБАНИ АБДУЛЛАХАН ИБН ИСКАНДАРХАН И ЕГО ГЕНЕАЛОГИЯ

Аннотация

В статье, на основе источников рассмотрено рождение, личность, генеалогия, династическая цепочка до Чингизхана крупного представителя династии Шейбанидов Абдуллахана ибн Искандерхана, правившего в Туране. Также, кратко охарактеризованы представители династии от Абулхайрхана до Абдуллахана. Сделан анализ материала о его маме, жене и единственного сына Абдулмуминхана.

Ключевые слова: Шейбаниды, династия, Абдуллахан ибн Искандерхон, Абулхайрхан, родословная, Чингизхан, Джучи, Джанибек султан, сын, отец, рождение, Бухара, Мавераннахр, султан, Абдулмуминхан.

SHAYBONIY ABDULLAXON IBN ISKANDARXON VA UNING NASABNOMASI

Annotatsiya

Maqolada Turonda hukmronlik qilgan shayboniylar sulolasining eng yirik vakillaridan biri bo'lgan Abdullaxon ibn Iskandarxonning tug'ilishi, shaxsiyati, nasabnomasi, Chingizxonning bo'lgan sulolaviy zanjir manbalar asosida tasniflangan. Shuningdek, Abulxayrxondan Abdullaxonning bo'lgan sulola vakillari qisqacha sharhlangan. Uning onasi, xotini va yolg'iz o'g'li Abdulmo'minxon haqidagi ma'lumotlar ham tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: shayboniy, sulola, Abdullaxon ibn Iskandarxon, Abulxayrxon, shajara, Chingizxon, Jo'chi, Jonibek sulton, o'g'li, otasi, tug'ilish, Buxoro, Movarounnahr, sulton, Abdulmo'minxon.

Kirish. Bizning tariximizda yetarlicha o'rganilmagan, ommaga tanishtirilmagan va o'zining munosib bahosini olmagan shaxslar hali bisyor. Tarix fani tadqiqotining umumiy kontekstida esa nisbatan qoloq davrlar, salbiy obraz kasb etadigan tarixiy shaxslar ahamiyatli tarix sifatida avlodlar tomonidan deyarli o'rganilmaydi. Shayboniylar va uning Turon hududida hukmronlik qilgan avlodlari ham ko'p yillar mobaynida yuqoridagi mezonlar va'ji bilan kam tadqiq etildi. Shayboniylar, Ubaydullaxon va sulolaning eng yirik vakili bo'lgan Abdullaxonlar bir qarashdayoq katta ishlar qilgani, ulkan tarixiy o'zgarishlarga sabab bo'lgani ko'rinib turgan bo'lsada, o'zbek tarixchiligida ochiq qoralandi yoki hyech bo'lmasa uning faoliyatiga nisbatan befarqlik kuzatildi. Avvalo, sovet davrida shayboniylar davri hukmdorlari parda ortida qoldirildi. Shayboniylar sulolasining eng yirik vakili bo'lgan Abdullaxon shaxsini tarixiylik tamoyillari asosida o'rganish dolzarb ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mustaqillik yillarida shayboniylar davri nisbatan kamroq o'rganilgan davrlardan biridir. Shunday bo'lsada, o'zbek tarixchiligida Shayboniylar va Abdullaxonlarga nisbatan to'la befarqlik yoki bepisanlik hukm suryapti desak, xato bo'ladi. Sovet davrida va mustaqillik yillarida, shuningdek, xorijda ham Abdullaxon shaxsiga bag'ishlangan maxsus asar bo'lmasada, u yoki bu tadqiqotlar doirasida ma'lum faoliyati tadqiq etilgan. Jumladan, sovet davrida V.V.Bartold, P.P.Ivanov, A.A.Semyonov, M.A.Salaxetdinova, Ye.A.Davidovich;

mustaqillik yillarida R.G.Mukminova, B.Ahmedov, H.H.To'rayev, G.A.Agzamova, G.Sultonova, A.Jumanazar; xorijliklardan Mustafu Budak, Remzi Kilich, Gulay Karadag' Chinar, Abdulkadir Majid, Hamza Kamol [1] kabi olimlar o'z ilmiy tadqiqotlarida Abdullaxon faoliyatining ba'zi jihatlari e'tibor qaratib o'tganlar.

Tahlil va natijalar. Abdullaxonning ismi talqini. Manbalarda aytilishicha, Iskandarxon ko'p yillar farzand ko'rmay, doimo Allohdan bir o'g'il tilab, toat ibodatda yurib, ulug' shayxlar, din ulamolaridan duo talabida bo'lgan. Hijriy 940-yili (1533-1534) uzoq kutilgan o'g'il farzand tug'ilgach, unga ism qo'yib berish uchun piri Mahdumi A'zam Kosoniy (1461-1544)ga murojaat qilgan. "Musaxxir al-bilod" asarida aytilishicha, "ul hazrat ... xos duo va ixlosli fotiha o'qidi va unga «Abdulloh» deb ism qo'ydi" [2].

Hofiz Tanish Buxoriyning "Abdullanoma" asarida bu ism mazmuni quyidagicha sharhlanadi: "Ubaydullaxon va Abdullaxon o'rtasida faqat talaffuzdagina farq bor, ya'ni «ubayd» «abd» so'zidan faqat bir harf ortiq xolos. Mustafu alayhissalomning «ismlarning yaxshisi Abdulladir», degan hadisi bo'yicha, «Abdulla» so'zi «Ubaydulla»dan ortiq va ustundir. Boshqacha qilib aytganda, «ubayd» so'zi «bandalik» ma'nosini ifoda qilishda «abd» so'ziga qaraganda bir oz kamlik qiladi va nuqson hisoblanadi yoki «ubayd» «abd» so'zining kichiklashtirilganidir. Hazrat Iso payg'ambar go'dakligida, beshikda yotganda, Tangrining inoyati kalidi bilan uning gavhar yog'diruvchi va dur sochuvchi tili so'zga

kelib «Inni Ubaydulloh» (Albatta men Ubaydullohman, ya'ni Tangrining bandachasiman) demay, «Inni Abdulloh» (Albatta, men Abdullohman, ya'ni Tangrining bandasiman) degan" [3].

So'nggi yuz yillik tadqiqotlarda Abdullaxon ibn Iskandarxon ko'pincha Abdullaxon II nomi bilan tilga olinib kelindi. Odatda ko'pgina tadqiqotlarda bir sulolaga mansub, bir xil nomga ega bo'lgan bir nechta hukmdorlar (masalan, Abdullaxon I, Abdullaxon II yoki Pirmuhammad I, Pirmuhammad II va h.k.) nomlari o'zi va otasining ismi bilan, ya'ni shaxslarning Sharqqa xos an'anaviy va rasmiy nomlanishiga muvofiq (Abdullaxon ibn Iskandarxon yoki Ubaydullaxon ibn Sulton Mahmud va h.k.) keltirilmay, ularga birinchi, ikkinchi, uchinchi kabi nisbalar berilib, boshqasidan ajratiladi. Lekin ular o'z davrida rasman o'zining, otasining, bobosining ismlari ketma-ketligida (Abdullaxon ibn Iskandarxon ibn Jonibek sulton) nomlangan hamda ularning shaxsini aniqlashtiruvchi "birinchi", "ikkinchi", "uchinchi" tartib raqamlarini qo'shib aytish rasm bo'lmagan. Aslida G'arbga xos bo'lgan bunday an'ana (masalan, Genrix I, II, III va h.k.) yurtimiz ilm-fanida rus tarixshunosligi orqali ommalashgan bo'lib, Abdullaxonning ko'plab tadqiqotlarga "Abdullaxon Ikkinchi" bo'lib kirishiga shu sabab bo'lgan edi.

Abdullaxonning tug'ilishi. Abdullaxon (to'liq ismi Abdulla ibn Iskandarxon ibn Jonibek sulton ibn Xo'ja Muhammad ibn Abulxayrxon) 1534-yil Miyonkol yaqinidagi Ofarinkent qishlog'ida tug'ilgan [3]. O'zbek davlatchiligi tarixida o'chmas iz qoldirgan hukmdor hisoblanib, Buxoro xonligining shayboniylar sulolasidan chiqqan eng yetuk hukmdori, davlat arbobi, sarkarda, ilm-fan, ma'rifat, madaniyat homiysi hisoblanadi. Abdullaxonning otasi Iskandarxon (vaf.1583) Abulxayrxon (1428-1468)ning ikkinchi o'g'li Xo'ja Muhammad sultonning o'g'li, Shayboniyxon va Ko'chkunchixonlar davrining yirik sarkardasi Jonibek sulton (vaf.1529)ning o'g'li edi (Abulxayrxon – Xo'ja Muhammad sulton – Jonibek sulton – Iskandarxon – Abdullaxon) [2].

Abdullaxonning nasabnomasi. O'zbek tarixshunosligida Jo'chining avlodi bo'lgan, Dashti Qipchoqda mavjud bo'lgan O'zbeklar davlatining yirik hukmdori Abulxayrxon tarixiga oid ma'lumotlar yetarlicha. Manbalarda keltirilishicha, uning o'n bir o'g'li bo'lgan: birinchisi – Shoh Budog' sulton; ikkinchisi – Xo'ja Muhammad sulton (Abdullaxonning katta bobosi). Ularning onalari burqut qavmidan bo'lgan (bu ikki aka-uka bir onaning farzandlari bo'lgani sabab, keyinchalik ularning farzandlari – Shayboniyxon va Jonibek sultonlar Movarounnahni egallashda, uni mustahkamlashda birdam bo'lgan edilar). Uchinchisi Ahmad sulton, to'rtinchisi Muhammad sulton. Ularning onalari mang'it qavmidan edi. Beshinchisi Shayx Haydarxon (Abulxayrxondan keyin taxtga chiqqan), oltinchisi Sanjar sulton, yettinchisi Ibrohim sulton. Ularning onalari qo'ng'iro't qavmidan edi. Sakkizinchisi Ko'chkinchixon, to'qqizinchisi Suyunchxo'jaxon. Ularning onalari temuriy hukmdor Mirzo Ulug'bek (1394-1449)ning qizi edi. O'ninchisi Oqburun sulton, o'n birinchisi Sa'id Bobo sulton bo'lib [2: 23], manbalarda ularning onasi kanizak bo'lganligi aytiladi [3].

Mavzuimizga doir shaxs bu – Abulxayrxonning ikkinchi o'g'li Xo'ja Muhammad sulton ba'zi manbalarda Xo'jag'um sulton shaklida ham uchraydi. Xorazm xonligining mashhur hukmdori Abulg'oz Bahodirxon (1603-1663) o'zining "Shajarai turk" asarida Xo'ja Muhammad sultonga ijobiy ta'rif bermaydi. Muarrix u bir oz parishonxotir va aqli kamroq kishi bo'lganligini, moyga olov yoqib fol ham ko'rish odati borligini yozadi [5]. Xo'ja Muhammad sultondan ikki o'g'il qolgan bo'lib, ularning kattasi Jonibek sulton, ikkinchisi Bubay sulton edi [3]. Bubay sultonning farzand va nabiralari

keyinchalik, Abdullaxon davlatida yirik amaldorlar sifatida xizmat qilgan.

Manbalarda keltirilishicha, Jonibek sultonning o'n ikki o'g'li bo'lgan. Do'stumhammad sulton(1), Kiston Qora sulton(2), Poyanda Muhammad sulton(3), Rustamxon(4), Iskandarxon(5), Isfandiyor sulton(6), Sulaymon sulton(7), Pirmuhammadxon(8), Shohmuhammad sulton(9), Yormuhammad sulton(10), Jonmuhammad sulton(11), Nurmuhhammad sulton(12) [3].

Jonibek sulton Shayboniyxon hukmronligining so'nggi o'n yilida u Ubaydullaxon (1487-1540) bilan yelkadosh sarkarda sifatida Movarounnahr va Xuroson shaharlarining egallanishida alohida jonbozlik ko'rsatgan. Hatto, shayboniylar hukmronligi ostidagi Movarounnahr boshqaruvida "qolg'a" udumi joriy etilgach, 1525-1529-yillar oralig'ida, o'limiga qadar "qolg'a" vazifasida bo'lgan. Ya'ni, 1512-yildan Movarounnahrd "xon" bilan bir paytda valiahd ham belgilanadigan bo'ldi. Shayboniylar davlatida valiahd "qolg'a" deb atalib, 1512-yil yosh jihatdan xondan keyin ikkinchi o'rinda turgan uning ukasi Suyunchxo'ja "qolg'a" sifatida belgilangan. 1525-yil Suyunchxo'ja vafot etgach, xondan keyingi yoshi ulug' sultonlardan biri Jonibek sulton valiahd etib belgilangan edi [2].

1529-yil Jonibek sulton vafot etgach, eng katta shahzodalar Ko'chkunchixonning o'g'illari Abu Said sulton va Abdullaxon (1540-1541, Ko'chkunchixonning ikkinchi o'g'li)lar birin-ketin "qolg'a", undan keyin esa oliy hukmdorlik martabalariga ko'tarilgan.

Endi Jonibek sultonning Abdullaxon bilan bog'liq o'g'liga to'xtalsak. Jonibekning beshinchi o'g'li Iskandarxon ota tomondan Jo'chi avlodi bo'lsa, ona tomondan Chig'atoy avlodi edi. Ya'ni, Iskandarxonning onasi Toshkent xoni, Mirzo Boburning tog'asi bo'lgan Sulton Mahmudxon (1487-1509)ning qizi Qutlug'xonim edi [3]. Shunga ko'ra Iskandarxon Bobur Mirzoga ham qarindosh bo'lgan.

Iskandarxon 15 yoshga to'lganida Jonibek sulton unga Samarqand Sug'dining eng so'lim diyori bo'lmish Ofarinkent viloyati boshqaruvini topshirgan [2]. Jonibek sulton 1529-yil Karmana shahrida o'z ajali bilan vafot etgach, Iskandar sulton Miyonkoldan chiqib Karmanaga keladi va bu yerdagi hokimiyatni ham o'z qo'liga olib, Miyonkol va Karmanani boshqara boshlaydi [6, 2].

Manbalarda yozilishicha, "Iskandar farishtasurat, yaxshi siyrat, taqvodor, gunohlardan parhiz qiluvchi, dinparvar, beozor, yumshoq tabiat va bosiq-og'ir, rahmdil, barcha xaloyiq bilan mushfiq va mehribon hukmdor bo'lib, hamisha marhamat qo'li bilan zaif va miskin, yetim-yesirlar boshini silar hamda dargohiga hojat tilab kelganlarning albatta ko'nglini topib, noumid qaytarmasdi. ...Yo'qlik olamidan borliq olamiga kelib, to jon berguniga qadar qudsiy soat vaqtini toat adosi va ibodat vazifasidan o'zga narsaga sarflamadi" [2].

Iskandarxon taqvodor va porso hukmdor bo'lib, 1561-1583-yillarda Buxoro xonligining rasmiy hukmdori bo'ldi. Lekin amalda esa davlatni uning nomidan o'g'li Abdullaxon boshqardi. Uning besh o'g'li bo'lib, shulardan kattasi Abdullaxon va ikkinchisi Ibodullo sultonlarning onasi Og'ojo begim edi. Uchinchisi Do'stum sulton laqabi bilan tanilgan (u amakisi Do'st Muhammad sultonga o'xshagani uchun shunday atalib ketilgan) Abdulquddus sulton, to'rtinchisi Abdulmutallib sulton va eng kichigi Abdullatif sulton edi. Abdulmutallib va Abdullatif sultonlar bolalik chog'ada vafot etishgan [2]. Ibodullo sulton otasi va akasi hukmronligi davrida Kesh, Samarqand viloyatlari, Do'stum sulton esa Toshkent va Miyonkol viloyatlari hokimi sifatida faoliyat ko'rsatgan [2].

Abdullaxon ibn Iskandarxon tug'ilganida (1534) otasi Iskandarxon hali Ofarinkent hokimi edi. Yosh Abdullaxon

tarbiyasi uchun dastlab Sayidbiy Jaloyirni otaliq qilib, keyin oddiy xalq tabaqasidan bo'lmish Amir Yormuhammadni shahzoda "atka"si (otaliq) etib tayinlaydi. Keyinchalik, u ham otasi bilan birga Karmanaga keladi va asta-sekin siyosat maydoniga kirib kela boshlaydi. Otasi Karmana hokimi paytida Abdullaxon Yangi Qo'rg'on, Qarchig'ay va Hazora qo'rg'onlari hokimi sifatida faoliyat ko'rsatgan.

Abdullaxonning harami. Manbalarda Abdullaxonning harami, xotinlari haqida ma'lumotlar deyarli uchramaydi. Shunday bo'lsa-da, bir malika haqida ma'lumot topish mumkin. Abdullaxon 25 yoshga to'lganda Marv hokimi bo'lib turgan, Xorazm xonlaridan arabshohiyar sulolasi vakili Poyanda Muhammad sulton ibn Din Muhammad sulton (Din Muhammad – Avanes – Aminak – Yodgor – Temur Shayx – Hoji To'li – Arabshoh)ning singlisi [5] Mahv Avliyo sultonxonimga uylangan [3]. Manbalarda aytilishicha, 1559-yilda Abdullaxon Poyanda Muhammad sulton huzuriga Jo'yboriy xojalardan bo'lgan Xoja Sa'dni sovchi qilib yuborgan va malikani katta tantana bilan Buxoroga olib kelganlar [5]. Mazkur malika 1567-yilda tug'ilgan Abdulmo'minxonning onasi bo'lib, buni "Abdullanoma" asarida keltirilgan bir voqea ham tasdiqlaydi. Ya'ni, 1578 yil bahorida Abdullaxon shahzodaning xatna to'yini qilish maqsadida joylarga mubashshirlar (hukmdor farmonini yetkazuvchilar)ni yuborib, ularni to'yga taklif qilgan. Shuningdek, "Niso va Bovard (Obivard)ga tomon baxtiyor xonzodaning tog'asi qutli hol, ... Abul Muhammadxon ibn Din Muhammadxonga kishi yuborib, yorug' ko'nglining siri bo'lgan istagi suratini unga ochib ko'rsatdi. Mazkur saodat asarli xabar boshqa mamlakatlar atrofiga (ham) tarqalib, bu to'y ovozasini falak avjidan oshgach, yer yuzidagi mamlakatlar (ning) boshliqlari, har shahar va davlatning iqtidorlilari, ayniqsa, Abul Muhammadxon to'xtovsiz umid yuzini jahonpanoh dargohga qo'ydi" [3]. Abulg'oziy Bahodirxonning "Shajari turk" asarida keltirilgan arabshohiy sulolasi vakillarining tahlilidan ayon bo'ladiki, Abul Muhammad Din Muhammadning o'g'li, Abdullaxonga o'z singlisini xotinlikka bergan Poyanda Muhammad sultonning ukasi bo'lgan [5]. Demak, Abdullaxonning xotini, mamlakatning bosh malikasi (mahdi uliyo) Mahv Avliyo sultonxonim ham shayboniylar sulolasi vakili bo'lib, Xorazm arabshohiylaridan edi.

Abdullaxonning vafoti va Abdulmo'minxon. Abdulmo'min (1567-1598) Abdullaxonning yagona vorisi edi. Xon 1582-yil o'n besh yoshli o'g'li Abdulmo'minni Balx hokimi etib tayinladi. U hali yosh bo'lganligi uchun amir Jonkeldibiy unga otaliq etib belgilangan. Balxning to'la hukmdori bo'lib olgan Abdulmo'min qator obodonchilik ishlarini olib bordi. Vayron bo'lgan Balx qal'asini o'ta qattiqqo'llik bilan olti oy ichida qayta tikladi. Balx qal'asining old qismi, Xo'ja Anoshi maqbarasi, Bobo Jonboz chorsusi va

boshqa binolar Abdulmo'min buyrug'i bilan ta'mir etildi. Hirot olingan kunisi, ya'ni 1588-yil xalq uni «valiahd» emas, balki «Xoni xurd (kichkina xon)» deb atay boshlagan.

Abdullaxon hukmronligining so'nggi o'n yilligida o'g'li bilan munosabatlari yomonlashib borgan. Ota va o'g'il o'rtasidagi itiloflar 1597 yilga kelib keskin tus oldi. Abdulmo'min endi otasiga qarshi ochiq harbiy harakatlarni boshlab yubordi. Shu yilning kuzida Abdulmo'min o'z qo'shinlari bilan Amudaryo bo'yida chodir tikdi. Samarqandda turgan Abdullaxon esa o'z qo'shinlarini Nasaf (Qarshi) atrofiga to'play boshladi. Lekin Buxoro va Balx ulamolari aralashuvi bilan tomonlar o'rtasida sulh tuzildi. Shunday bo'lsa-da, qo'shinlar Abdullaxon vafotiga qadar o'z jangovar holatlarida turaverdilar. 1598-yilning boshida o'g'liga "tanbeh" berib qo'yish uchun Amudaryo janubiga safarga chiqishdan oldin Samarqand arkida qishni o'tkazmoqchi bo'lgan xon betob bo'lib qoladi va 1598-yilning 8-fevralida vafot etadi. Uning jasad o'g'li yetib kelguncha yigirma kun atrofida shu yerda saqlanadi. Shundan so'ng xonning janozasi o'qilib, Buxoroda Bahovuddin Nadshband qabri ro'parasidagi sufaga dafn qilinadi. "Musaxxir al-bilod" asari muallifining yozishicha, "ul Iskandari Soniyning umri oltmish olti yil, saltanati davri esa qirq ikki yil bo'lgan" [2].

Taxtga o'tirgan Abdulmo'minxon otasining barcha yaqin amaldorlarini qirg'in qilishga kirishdi. Uning qattiqqo'llik bilan yurgizgan siyosati Abdullaxon tarafdorlarini befarq qoldirdi va hukmronligidan olti oy o'tgach, ya'ni 1598-yil yozida Abdulmo'min bir guruh fitnachilar tomonidan o'ldirildi. Uning norasida o'g'lining taqdiri haqida ma'lumotlar mavjud emas. Shu tariqa, Abdullaxonning o'g'li avlodi zajiri ham uzilgan edi.

Xulosa va takliflar. Abdullaxon Turonda o'tgan shavkatli hukmdorlardan biridir. XVI asr ikkinchi yarmida Abdullaxon tomonidan Movarounnahr, Xorazm va Xurosonni o'z ichiga olgan markazlashgan davlatning barpo etilishi Buxoro xonligi siyosiy hayotida oz bo'lsa-da, barkarorlikni ta'minladi. Garchi u o'z maqsadiga tinimsiz urushlar natijasida erishib, xonlik aholisi ijtimoiy hayotida notinchliklarni yuzaga keltirgan bo'lsa ham, o'zaro ichki nizo va janglarga qisqa muddat barham berdi. Markazlashgan davlatning barpo qilinishini nafaqat Abdullaxonning harbiy qudrati va salohiyati, siyosiy taktikasining kuchliligi, balki aholining ko'pchilik qismining istagi bo'lganligi, qo'llab-quvvatlaganligi bilan izohlash mumkin. Ammo bu maqsad yo'lida Abdullaxon tomonidan o'ziga qarshi chiqqan va taxtga davogarlik qilgan shayboniyzodalarning ko'pchiligini yo'q qilinishi uning vafotidan so'ng shayboniylar hukmronligiga chek qo'yilishiga sabab bo'lgan, uning nasl zanjiri ham shu yerda tugagan.

ADABIYOTLAR

1. Бартольд. В.В. Туркестан в эпохи монгольского нашествия / Соч. в 9 томах. Т. I. – М.: Восточной литературы, 1963; Бартольд. В.В. История культурной жизни Туркестана / Соч. в 9 томах. – Т. II. Ч.1.– М.: Восточной литературы, 1963; Давидович Е.А. Корпус золотых и серебряных монет Шейбанидов. XVI век. — М.: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1992; Иванов П. П. Хозяйство Джуйбарских шейхов. К истории феодального землевладения в Средней Азии в XVI—XVII в., М.—Л., Изд-во АН СССР, 1954; Семёнов А.А. Очерк устройства центрального административного управления Бухарского ханства позднейшего времени // Материалы по истории таджиков и узбеков Средней Азии. – Вып. II. – Сталинабад, 1954; Салахетдинова М. А. Неизвестный документ, составленный в связи с походом шейбанида Абдулла-хана II на Герат в 1578 г. // Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. XXII годичная научная сессия ЛО ИВ АН СССР (доклады и сообщения). 1988 г. Часть 1. М.: Наука, ГРВЛ, 1989; Ahmedov V. Tarixdan saboqlar. – T.: O'qituvchi, 1994; H.To'rayev. Buxoro xonligining XVI-XVII asrlar ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy-madaniy hayotida Jo'ybor xojalarining tutgan o'rni. Tarix fan. dokt., diss. avtoreferati. T., 2007; G.Sultonova XVI asr ikkinchi yarmida Buxoro xonligining Qozoq va Yorkent xonliklari bilan aloqalari: Tarix fan. nomzodi. dissertatsiyasi. – T., 2005; Jumanazar A. Buxoro ta'lim tizimi tarixi. – T.: Akademnashr, 2017; G.Agzamova. XVI-XIX asrning birinchi yarmida O'zbekiston shaharlari va shaharlar hayoti. Tarix fan. dokt., dissertatsiyasi. – T., 2000; Muqimov Z. Qilich va qalam sohiblari. (Davlat arboblari haqida tarixiy

- lavhalar.) – Samarqand, 1996, 2008; Budak M. Osmanli-Ozbek siyasi münasebetlerinin başlaması // Avrasya Etudleri. – Ankara, 1996. – № 4.; Abdulkadir Macit. Şeybâni hanlığı (1500-1599). İstanbul, 2015.
2. Muhammadyor ibn Qatag'an. Musaxxir al-bilod / Fors tilidan tarjima, izohlar va ko'rsatkichlar mualliflari I.Bekjonov, D.Sangirova. – T.: Sharq, 2009.
 3. Hofiz Tanish Buxoriy. Abdullanoma. 1-kitob. / Fors tilidan S.Mirzayev tarjimasi, so'z boshi va izohlar muallifi B.Ahmedov. T.: Sharq, 1999.
 4. Hofiz Tanish Buxoriy. Abdullanoma. / Fors tilidan S.Mirzayev va Yu.Hakimjonov tarjimasi. Nashrga tay. B.Ahmedov. 2-kitob. – T.: Sharq, 2000.
 5. Abulg'oziy Bahodirxon. Shajarayi turk. / Nashrga tayyorlovchilar: Q.Munirov, Q.Mahmudov. T.: Cho'lpon, 1992.
 6. Zamonov A.T. Buxoro xonligida siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar. T.: Turon-Iqbol, 2018.